

3.3.2008

Dnro 129/5/08

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

Viite: Oikeusministeriön lausuntopyyntö 10.1.2008 (OM 2/30/2003; OM019:00/2003)

LAUSUNTO KÄRÄJÄOIKEUDEN KOKOONPANOT -TYÖRYHMÄN MIETINNÖSTÄ

Oikeusministeriö on viitekohdassa mainitussa kirjeessään pyytänyt eduskunnan oikeusasiamieheltä lausuntoa Käräjäoikeuden kokoonpanot -työryhmän mietinnöstä (OMTRM 2007:19).

Lausuntonani esitän kohteliaimmin seuraavan.

Yleisesti ottaen kannatan kolmen ammattituomarin kokoonpanon luomista rikosasioihin sekä yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentamista. Yhden tuomarin päätösvallan laajentaminen johtaa lautamieskokoonpanon käytön vähentämiseen rikosasioissa. Pidän tätä, samoin kuin lautamieskokoonpanon käytöstä luopumista riita-asioissa, hyväksyttävänä.

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuudesta esitetyistä perusteista (ks. muun muassa Tuomioistuineläytöksen kehittämiskomitean mietintö KM 2003:3 s. 176–179) keskeisin on käsitykseni mukaan yleisen luottamuksen ylläpitäminen tuomioistuimiin. Mietinnössä lautamiesjärjestelmällä on nähty tietynlaista itseisarvoa (s. 11–12). Mielestäni tämän (ja muiden järjestelmän funktioiden) kannalta lautamiesten osallistuminen rikos- tai riita-asioiden käsittelyyn ei ole tarpeen nykyisissä määrin.

Olen tuomioistuineläytöksen kehittämiskomitean mietintöön (KM 2003:3) 8.4.2004 antamassani lausunnossa (dnro 537/5/04) todennut lautamiesjärjestelmän kehittämisen osalta seuraavaa:

"Komitean ehdottaman mukaan lautamieskokoonpanossa käsiteltävät asiat tulisi yksilöidä tarkasti laissa. Pidän tätä ehdotusta kannatettavana. Mielestäni lautamieskokoonpanossa käsiteltävät asiat olisi aiheellista määritellä nykyistä tarkemmin ainakin rikostyyppin perusteella. Kuten mietinnössäkin on tuotu esiin, lautamiesten asema esimerkiksi toisaalta henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ja toisaalta talous- ja virkarikoksia käsiteltäessä on varsin erilainen.

...Ottaen huomioon etenkin vähemmistön kannanotossa esiin tuodut johdonmukaisuussyyt, pidän järjestelmän laajentamista hovioikeuksiin perusteltuna niissä tapauksissa, joissa hovioikeudessa toimitaan pääkäsittely ja joissa asia käräjäoikeudessa on ratkaistu lautamieskokoonpanossa.

Komitean enemmistön kannanoton mukaisesti pidän nykyistä lautamiesten valintatapaa, jossa lautamiesten valinta kuuluu kunnanvaltuustoille, tuomioistuinten riippumattomuuden kannalta ongelmallisenä....

Pidän kannatettavana komitean enemmistön kannanottoa, jonka mukaan lautamiesten valintatapa tulisi arvioida kokonaan uudelleen. Myös kannanotossa esitetty tavoite, jonka mukaan lautamiesten tulisi edustaa monipuolisesti väestöä ja tuomioistuimet osallistuisivat valintaan jossakin muodossa, on mielestäni oikeasuuntainen.

Komitean enemmistö ja komitean pysyvät asiantuntijat ehdottavat lautamiesten yksilöllisestä äänioi-

keudesta luopumista ja siirtymistä järjestelyyn, jossa lautamiehillä olisi yhteinen (kollektiivinen) äänioikeus. Pidän ehdotusta perusteltuna. Lautamiesjärjestelmän funktiot täyttyvät jo sillä, että lautamiehet osallistuvat tuomioistuimen päätöksentekoon. Lautamiesjärjestelmän tavoitteet eivät edellytä, että lautamiehillä olisi yksilöllinen äänioikeus tai että he pystyisivät äänestystilanteessa äänillään voittamaan tuomioistuimen ammattituomarin tai ammattituomarit. Nykyisessä järjestelmässä lautamiesten valta, edellytykset sen käyttöön ja vastuu eivät ole sopusoinnussa keskenään."

Kantani edellä mainituista asioista on edelleen sama. Käsitykseni mukaan lautamiesten käyttö ei ole tarpeellista yksinkertaisissa ja pienissä rikosasioissa. Toisaalta en pidä lautamiesten käyttöä perusteltuna oikeudellisesti tai näytöllisesti vaikeissa asioissa. Sikäli kuin käräjäoikeuksilla on riittävästi voimavaroja ehdotetun kolmen tuomarin kokoonpanon käyttämiseen, ehdotetut kolmen tuomarin ja yhden tuomarin kokoonpanot nähdäkseni mahdollistaisivat yhdessä sen, että lautamiehiä voitaisiin käyttää tarkoituksenmukaisesti yhtäältä yksinkertaisten ja pienten ja toisaalta vaikeiden asioiden piirien ulkopuolelle tai "väliin" jäävissä asioissa.

Kaiken kaikkiaan lautamiesjärjestelmän käytön puolesta esitettäviä argumentteja heikentää se, että asian tullessa hovioikeuden täysitutkintaiseen käsittelyyn se joka tapauksessa tutkitaan ja ratkaistaan ilman lautamiesten myötävaikutusta. On merkille pantavaa, että kaikissa työryhmämietinnössä (s. 6–10) käsitellyissä maissa, joissa lautamiehet tai valamiehet ylipäättään osallistuvat lainkäyttöön, osallistuvat he tavalla tai toisella myös muutoksenhakutuomioistuimessa tapahtuvaan käsittelyyn.

Viimeksi mainittuun suomalaisen muutoksenhakujärjestelmän epäjohtamismukaisuuteen ei ole kiinnitetty huomiota käsillä olevassa mietinnössä. Myöskään lautamiesten valintatapaa tai äänioikeutta ei ole lainkaan käsitelty. Mielestäni näihin seikkoihin olisi perusteltua kiinnittää huomiota jatkovalmistelussa.

ROL 5a luvun kirjallinen prosessi pois lukien yhden tuomarin kokoonpanossa voidaan nykyään tuomita rangaistukseksi vain sakkoa (ks. HE 28/1986 vp s. 27 ja 37–38, mitä ehdotusta laadittaessa katsottiin, että "vankeusrangaistukseen tuomitsemisessa on aina kysymys sellaisesta harkinnasta, jossa lautamiesten tulee olla mukana"; vastaava lähtökohta oli omaksuttu myös HE 15/1990 vp s. 46 ja 48).

Nyt annetun ehdotuksen mukaan yhden tuomarin kokoonpanossa voitaisiin sitä vastoin langettaa jopa useamman vuoden mittainen (yhteinen) vankeusrangaistus. Perustuslaissa ei siinänsä ole säännöksiä tuomioistuimen kokoonpanoista. Tuomioistuinten kokoonpanon ja päätösvaltaisuuden sääntely on kuitenkin merkityksellistä perustuslain 21 §:n kannalta muun muassa asian käsittelyn asianmukaisuuden, joutuisuuden ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien vaatimusten kannalta (PeVL 2/2006 vp s. 2). Ylipäättään ratkaisukokoonpanoja voidaan muuttaa vain siinä määrin, etteivät oikeusvarmuus tai yleinen luottamus tuomioistuinten ratkaisutoimiin vaarannu.

Mielestäni yhden tuomarin kokoonpanon ehdotettua laajentamista tulisi asian merkityksellisyyden johdosta käsitellä ja perustella asian jatkovalmistelussa nykyistä seikkaperäisemmin erityisesti silmällä pitäen yhden tuomarin tuomittavissa olevan vankeusrangaistuksen ankaruutta. Ehdotetun laajuinen yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan lisääminen ei ole omiaan tukemaan tavoitetta siirtää oikeudenkäyntien painopistettä käräjäoikeuksiin ja vähentää muutoksenhakua hovioikeuteen.

Asiallisesti ja lainsäädäntöteknisesti huomattavan erilainen valinta on tehty hallinto-oikeuslain 12b §:ssä (675/2005; HE 85/2005 vp s. 29–30), jossa yhden tuomarin kokoonpano hallinto-oikeuksissa on rajattu laissa erikseen lueteltuihin asiaryhmiin. Oikeusturvan tasoa ja saata-

vuotta tulee ylipäättään tarkastella kokonaisuutena. Tästä syystä yhden tuomarin kokoonpanon perusteltavuudessa voi olla tarpeen ottaa huomioon myös ne mahdolliset muutokset, joita muutoksenhakulupaa hovioikeuksiin pohtivan työryhmän lainvalmistelu voi tuoda muassaan.

Ehdotetun OK 2 luvun 3a §:n 2 momentin perusteluissa (s. 28) on perustellusti todettu, että kahden jäsenen kokoonpanoon jättäytymisen tulisi olla viimesijainen vaihtoehto siten, että ehdotetun ROL 6 luvun 11 §:n mukaisesti kokoonpanoa tulisi ensisijaisesti täydentää takaisin kolmeen tuomariin. Asia olisi hyvä todeta myös lakitekstissä.